

4. Суинберн Р. Есть ли Бог? Пер. с англ. – М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2006. – 120 с.

References

1. Kulakov Ju. I. Sintez nauki i religii // Voprosy filosofii. – 1999. – №2. – S.142–153.
2. Mak–Grat Alistier. Vvedenie v hristianskoe bogoslovie / per. s angl. – Odessa: «Bogomyslie», 1998.
3. Mol'tman Jurgen. Nauka i mudrost': K dialogu estestvennyh nauk i bogoslovija / Per. s nem. – М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2005. – 204 с.
4. Suinbern R. Est' li Bog? Per. s angl. – М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2006. – 120 с.

Gudima I. P., PhD, Professor of Department of Philosophy, Cherkassy State Technological University (Ukraine, Cherkassy), gudima67@mail.ru

Theistic Cosmology by Richard Swinburne: new trends in theology

Theming article is directly related to the study of the ideas of the modern Christian theologian Richard Swinburne. In the area of attention is the new Basic principle of staying theistic cosmology proposed by him. The main objective of this article is to study the most general provisions of the Christian religious and theological paradigm developed by Swinburne. For articles also important to analyze the problem of convincing justification of faith. The choice of theoretical and methodological approaches articles due to the nature of the tasks. The article used the following methods of cognition: general philosophical, general scientific and special separately—scientific theoretical methods. The author followed the principle of objectivity, historicism, applied the causal analysis and typological research method. The main result of the study of the problem was the following conclusion – the idea of a new theistic cosmology, for various reasons, did not found a proper justification. The doctrine does not justify the high expectations and the results of which are initially guided by the author.

Keywords: God, theology, science, miracle.

* * *

УДК 167/168:001

Малишена Ю. О.,
аспірантка кафедри Теоретичної і практичної
філософії, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
yuliawa.makonya@mail.ru

«НАУКОВА ПОЛІТИКА» ЯК ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНОЇ ЕПІСТЕМОЛОГІЇ С. ФУЛЛЕРА

Йдеться про загальні риси соціальної епістемології С. Фуллера (концептуально-методологічні засади) та їх значення для розвитку галузі в цілому. Зосереджено увагу на ключовому понятті – «наукова політика». Охарактеризовано концепт «соціального» в нормативній натуралістичній соціальної епістемології автора.

Ключові слова: С. Фуллер, соціальна епістемологія, виробництво знання, політика науки (science policy), учасник політики науки (science policy maker), соціальність.

У широкому розумінні соціальну епістемологію визначають як одну з сучасних тенденцій, яка дозволяє по-новому поглянути на епістемологічну проблематику. «Незавершеність» – це характерна ознака всієї галузі соціальної епістемології, котра знаходиться на етапі формування.

Дослідження соціальної епістемології неможливе без аналізу соціально-епістемологічних настанов Стіва Фуллера. Насамперед, те про що йдеться у автора, в загальному огляді можна поділити на дві частини: (I) позиціонування власної методології (де, перш за все, врахована соціальність знання); (II) спроба увітнути свою соціальну епістемологію в філософію науки (участь в дискусії «Кун vs Поппер»).

Для початку зазначимо, що Стів Фуллер – один із провідних соціальних епістемологів сьогодення. Ба більше, у спільноті соціальних епістемологів його напрацювання прийнято вважати знаковими для

інституційного становлення всієї галузі. Спершу, у 1987 році, в журналі Synthese автор представив проблематику соціальної епістемології, потім очолив журнал «Соціальна епістемологія», а рік потому опублікував книгу, де поглибив свій підхід, і все це підтверджує той факт, що сьогодення набагато серйозніше відноситься до соціальної епістемології, ніж у 1988, коли вперше вийшла його книга «Соціальна епістемологія» [3]. Для порівняння, якщо спочатку сам термін «соціальна епістемологія» присутній лише у зносках як узагальнююча назва для його ідей щодо «соціальної знання й науки» (sociality of knowledge and science) [4, с. 129], то на сьогодні він переріс у інтердисциплінарний проект, центральне місце якого продовжує займати «соціальна концепція дослідження».

Ідеєю для створення Фуллером журналу і книги послужила лінія попередніх досліджень англо-американської аналітичної філософії на тему «що для індивіда означає знати щось». Відсилання до конкретного акту пізнання, а також Декартівського розуміння знавця (knower), котрих притримується аналітична традиція стало причиною сприйняття соціальної епістемології, як такої, що перевершує цю модель.

Ідеальна ситуація для епістемології, а звідси, і соціальної епістемології, яка поки не має твердого підґрунтя, вважає Фуллер, це та, яка стоїть на перетині філософії свідомості і філософії науки, феноменології і дисциплінарних практик.

У вступі до другого видання своєї книги «Соціальна епістемологія» Фуллер згадує про факт, що соціальна епістемологія увійшла до Norton Dictionary of Modern Thought, який виходить кожні 10 років. А знайомство з ідеями Фуллера дає можливість припустити, що це саме його версія соціальної епістемології або, щонайменше, наближена до неї (а не, наприклад, Е. Голдмана). Доречно виділити декілька важливих аспектів щодо соціальної епістемології, які можна вважати її рисами. Як можна розуміти соціальну епістемологію:

– Як «інтелектуальний рух широкого крос-дисциплінарного походження, що має на меті реконструювати проблеми епістемології, де знання внутрішньо-властиве соціально (intrinsically social).

– Як філософську політику науки (philosophical science policy) чи нормативну частину наукових досліджень.

– Як галузь дослідження, яка виникає в академічному виробництві знання (academic knowledge production) та намагається охопити знання в мультикультурному і суспільному аспектах, а також перетворення знання на інформаційну технологію та інтелектуальну власність [3, с. ix].

Що для Фуллера означає вираз «соціальна епістемологія»? Буквально він передбачає зняття прірви між сферами філософії та соціології, більше, «можливість об'єднати філософію і соціологію».

Таке об'єднання важливе в сенсі відповіді на запитання «наскільки філософські методологічні засади можливі соціально». Дослідження – це соціально-історичний процес, яким керує людина, за допомогою певних інструментів. Лише меншість серйозно цікавиться тим, чи можна порівняти засадничі методології філософів із соціальною організацією дослідження. Як представник меншості, автор вважає, що нам необхідно детально зрозуміти соціальну організацію «логіки дослідження» та логічного результату соціальної організації дослідження та її продуктів» [3, с. xxv].

Автор пише як філософ науки, який захищає соціологію знання, за умови, що філософію він вважає нормативною дисципліною, а соціологію – емпіричною (під емпіричним розуміються існуючі соціальні практики). Інтеракція між епістемологією та соціологією знання в значній мірі антагоністична. З точки зору соціальної епістемології, причини такого антагонізму самі по собі досить цікаві, оскільки виводять на перший план ряд питань стосовно постановки дисциплінарних меж дискусій [3, с. xiv]. «Потреба в соціальній епістемології є результатом міждисциплінарного розриву між філософією і соціологією» [1, с. 681].

Йдеться про те, що потрібно з'єднати соціальні практики з процесом соціального виробництва знання. Синтез – це основне завдання, яке перед собою ставить Фуллер. Важливо усвідомлювати, що «істина і раціональність не єдині цілі існування практик виробництва знання. Кожен процес виробництва знання має оцінюватися, як найкращий з можливих і той, що успішно досягнув своїх цілей. Отже, ціль не специфікована майбутнім виробництвом знання, а нормативно зосереджена на вже здійсненому» [1, с. 692].

Таким чином, як соціальний епістемолог, Фуллер намагається відійти від класичної ідеальної концепції наукового дослідження і виходити з того, як відбувається дійсно, замість того, як повинно бути.

У Фуллера відсутній інтерес до позиціонування «проблеми знання» в сенсі обґрунтованості. Він схильний вважати, що «обґрунтованість», «надійність», «істина» не вказують на дещо властиве методологічній автономії дослідження. Вони швидше пов'язані із межами дослідження, з відкритим питанням основ знання: яке знання, ким і для кого має вироблятися» [1, с. 681].

Це, власне, діяльність, яку охоплює «політика знання» в межах соціальної епістемології.

Замість зазначеної, піднімається проблема «виробництва знання» (knowledge production, producing), яка стосується набуття певними лінгвістичними артефактами («текстами») статусу знання; можливості руху їх моделей (у сенсі створення нових артефактів та наявності у них політичних чи культурних наслідків); позицій тих, хто є творцями знання по відношенню до знання в цілому (прогресивних) [3, с. iii].

З теоретичної точки зору важливість внеску Фуллера полягає у визначенні певних утруднень з огляду на різні зрізи проблематики: філософія науки, епістемологія та соціологія науки. З іншого боку, він наголошує на важливості політичного, інституційно-організаційного, економічного контекстів для повного філософського розуміння і брак нормативності в їх соціологічних варіантах.

Головне питання соціальної епістемології сформульоване наступним чином: «У який спосіб має бути організоване знання, з огляду на даність знання за нормальних обставин, за участі багатьох людей, що працюють над більше чи менше визначеною областю знання, і кожен з них оснащений приблизно однаково невизначеними когнітивними здібностями, хоча їх рівні доступу до діяльності один одного різні?» [3, с. iii].

З одного боку, агент пізнання обирає між однією з двох чи більше альтернативних дослідницьких траєкторій, повністю усвідомлюючи, що ресурси обмежені, в сенсі того, що інші агенти прийматимуть подібні рішення в той самий час. Агент пізнання (knower) зайнятий «менеджментом знання».

З іншого боку, недооцінюють вплив кожного члена на те, що означає висувати твердження саме в його комунікативній спільноті, а також готовність зменшувати власні вірування, щоб відповідати сподіванням, навіть заради підтримки хорошої позиції в спільноті.

Тобто, хоч знання працює як принцип соціальної організації, як мотивація до дії в певному середовищі, як засіб впливу, незалежно від агентів, доки їх вірування не беруть участь в виробництві таких впливів і з'являється шляхом соціальних інтеракцій і дискурсивних практик. Але воно «не дає можливості контролю і передбачення результатів власної когнітивної діяльності індивідом» [1, с. 692].

Інакше, яка ж тоді роль соціального епістемолога? Виникає взагалі запитання про відокремлення діяльності агента пізнання і соціального епістемолога. З огляду на розрізнення першо-порядкового і друго-порядкового дослідження, зрозуміло, що це різні групи дослідників, при цьому на основі діяльності більш детально їх важко розрізнити.

Брак достатньо критичної позиції щодо науки, на думку Фуллера, повинен врівноважити розгляд «науки, яка змінюється» (*changing science*) [4, с. 130].

Соціальна епістемологія – це епістемологічно несформована наукова політика, що «дає набір для зміни науки за рахунок зміни її соціальних структур та тих, що в них вбудовані. Зазначений макро-підхід полягає у зміні структури науки, змісту науки, різновидів і типів знання» [4, с. 129]. Таким чином, Фуллер виступає проти того, що наука самостійно найкраще здійснює регулювання себе самої.

Соціальні епістемологи – це «ідеальні творці її епістемічного простору (ideal epistemic policy maker), творці наукового простору (science policy maker), які виявляють вплив на спосіб того, як саме працює наука та різновиди знання» [4, с. 130]. «Роль політика знання, який займається соціальною організацією, потрібна для суспільного виробництва знання, що виробляється в межах соціальної ситуації. Соціальним епістемологом не повинні диктуватися специфічно епістемічні цілі, чи істина і раціональність як цілі практик виробництва знання, в тому числі як привілейовані. Натомість, він повинен розробити кращі інституційні форми досягнення цілей, яких потребує суспільство» [1, с. 683–684].

У Фуллера соціальна епістемологія нормативна і натуралістська. Нормативність соціальної епістемології в тому, що її мета полягає у досягненні оптимального розподілу когнітивної праці та в сенсі зміни змісту науки через зміну соціальної структури науки. Автор намагається бути натуралістом, зосереджуючись на нормальних контекстах продукування знання. І, оскільки, такі контексти здебільшого соціальні за характером, він робить висновок, що його епістемологія повинна враховувати цю соціальність.

За допомогою яких засобів забезпечується і для яких цілей потрібна зміна науки? Перш за все, Фуллер стверджує, що в той час, як філософи і соціологи науки можуть відрізнитися за методологіями чи інтересами в науці, обидва табори повинні брати до уваги те, що наука добре працює і в інший спосіб. (Ймовірно, йдеться про претензію соціальної епістемології бути іншим способом). І, не випадково, дослідник підкреслює наступне: «[...] велика відмінність між вимогою, щоб наука працювала досить добре для того, щоб

підтримувати себе, і вимогою, що вона працює оптимально для бажаного результату» [4, с. 130].

Як ми можемо переконатися в тому, що наука не просто функціонує достатньо добре, а на весь свій потенціал? В принципі, Фуллер стверджує, що найліпший спосіб покращити науку – значить «оцінити і в подальшому покращити наукову практику». Перший крок у покращенні науки полягає у «розкладі різних наукових завдань та субзавдань замість розгляду науки як «органічного вміня», яким самі лише науковці керують сповна». «Соціальний епістемолог повинен бути зовнішнім спостерігачем науки, який аналізуючи наукові практики, займає найкраще положення у покращенні науки через індивідуальні субзавдання та їх розподіл між різними людьми» [4, с. 131]. Оскільки соціальний епістемолог проаналізував одиничні завдання, він буде в кращій позиції ніж самі науковці у тому, щоб зробити науку ефективнішою. Таким чином, він анулює авторитет науковців щодо того, як дослідженню відбуватися краще за все.

Автор говорить про соціальну епістемологію, яка нав'язує науці звертатися до цілей, замість практик. Наука повинна бути більш відповідальна перед суспільством, мається на увазі, потреба повернення науки і суспільства до діалогу. Це значить, що з одного боку, суспільство потребує стати більш літературно грамотним, а з іншого боку, науковці потребують бути більш публічно відповідальні. Крім того, як тільки науку поєднано із соціальними потребами, науку слід оцінити відносно забезпечення цих соціальних потреб.

Звичну маніпуляцію історичними досягненнями під прикриттям результатів перебігу дослідження доведеться змінити відповідно до соціальної епістемології Фуллера: «наука повинна бути підзвітна її оригінальним стандартам і цілям, а не щодо вічнозмінюваних цілей, котрі науковці створюють аби виправдати свої дослідження за непередбачливість» [4, с. 132].

Хоч соціальні інтереси не завжди необхідні для оцінки пізнавальних вимог, але незалежно від наших інтересів бажання знати і більш пізня теорія є покращенням попередньої. Фуллер приписує стандарту зміну самого себе, аби надати давнішій теорії характеру вторинної. «Стандарти – це контексти, найбільше схожі до прагнення пізнати якийсь об'єкт. У ньому інтерес інтегрований у природу пізнавальних вимог. Відсутність інтересу до об'єкту, по причині переконання в істинності сучасної нам теорії, характеризується не бажанням створити єдину теорію про певний об'єкт. Стандарти для оцінки пізнавальних вимог не мають бути дійсними з самого початку. Більше того, якщо ці стандарти не з'являються довільно, вони мають посылатися на причини, чому хтось бажає набути знання, і так отримане знання набуває певного типу. Передбачається на певному рівні, що всі ми маємо однакові причини бажати займатися науковим дослідженням. Проте, зближення на основі епістемічних стандартів не є результатом зближення незалежно осмислених суджень» [3, с. xx].

На думку Фуллера, «сумнівність керівного характеру цінностей спричинює перехід від логіки і метафізики до політики й етики» [3, с. xiii]. Тому, будь-яка форма знання, що претендує на статус універсальної істини повинна залежати від демократичного управління. Політика з одного боку, а освіта з іншого, у Фуллера відіграють конституційну роль в універсалізації знання.

Що ж пропонує автор? Що врівноважує природничо-соціальну боротьбу? *Комунікативний процес сам по собі є головним джерелом когнітивної зміни.* Фуллер посилається на такі наслідки цієї картини як *проблема неспівмірності (incommensurability)*, розглядаючи її як «невловимість консенсусу, як комунікативний пролом, коли недостатність ресурсів стає причиною антагонізму». Саме так можливо зрозуміти зв'язок між філософією і соціологією та пояснити, чому «соціальна епістемологія спочатку сприймається багатьма подібно до оксюмору» [3, с. xxix].

Вище вже йшлося про нормативність філософії та емпіричність соціології у Фуллера. Зі спірного характеру зв'язку між нормативними і емпіричними вимірами дослідження виникають геометрична і діалектична моделі: «геометрична модель розглядає емпіричне як нормативно надане, діалектична вважає емпіричне викликом для нормативного подолання. Геометрична модель схиляється до характеристики світу в прийнятні способи, тоді коли діалектична модель схильна до характеристики правильними способами. На мета рівні це забезпечує два типи соціальної епістемології: Голдмана і Фуллера.

Геометрична соціальна епістемологія: основні поняття і принципи соціальної епістемології розвинені, обгрунтовані суто у філософському ключі, завдяки комбінації інтуїції, логіки і прикладів зі сфери емпіричного, філософськи – це парадигмальні випадки дуже широкого класу феноменів. У цьому контексті прикладна соціальна епістемологія є мистецтвом пошуку чи накладення характерних концептів і принципів на конкретні випадки. Аспекти випадків, які виключають ці судження, розглядаються як несуттєві чи суб'єктивні.

Діалектична соціальна епістемологія: основні концепти і принципи соціальної епістемології розвинені й обгрунтовані в дійсних контекстах knowledge production, що цікавлять соціальних епістемологів. Можна, взяти поточну knowledge production у якості емпіричного обмеження, щоб майбутнє виробництво знання могло врахувати його. В межах нормативної теорії (мета-теорії) представлено «утилітарне правило». Якщо люди, схильні до епістемічному режиму, живуть добре на підставі наслідків, що з нього витікають, тоді цей режим успішний. Питання в тому, як довго і наскільки якісно цей режим буде впливовим, перш ніж наслідки оцінять і продовжать ставити під сумнів. Тим не менше, все, що прогресує – в науці відбивається на мета-рівні підвищення відкритості і прозорості процесів прийняття рішень, а не на об'єктивному рівні наближення до певної трансцендентної мети дослідження, будь це істина, чи соціальне дослідження, зафіксоване з часом [3, с. xv–xvi].

Нормативна орієнтація Фуллера, як правило, зосереджена на «не-учаснику» пізнавальної системи. Для автора, знання – це засіб для інших людських потреб, а участь в пізнавальному процесі обмежена мета-рівнем дослідження, що відповідає за моделювання й оцінку knowledge production режимів, здійснених іншими. Ці режими включають проблеми фіскальної служби і управління зайнятості, соціальної відповідальності, а також процесу і форм контролю якості на основі результату. Таким чином, давній інтерес Фуллера подати соціальну епістемологію як рівносильну «пізнавальній політиці» і «пізнавальному управлінню» базується на ідеї, що той, хто передбачає та оцінює («policy makers», «managers»)

виробництво знання, не є першо-порядковим творцем знання («workers») з точки зору інтересів [3, с. xvi].

Можливо, найбільш методологічно підозріла риса традиційних істинно-орієнтованих (веритистських) напрямів, за Фуллером, в тому, що соціальні елементи представлені лише на основі «потреби-знати», коли ідеальні епістемологічні стани перестали діяти і це зацікавило соціальних епістемологів. Автор назвав цю рису «флогістемічною», на кшталт згадуваної в XIX ст. субстанції флогістону, чие існування може бути доведе лише її відсутністю [3, с. xvi].

Аналітичні соціальні епістемологи (Голдман) завищують значення надійності. Проблема з визначення надійності не в сенсі її ясності, а сенсі необхідності систематично імплементувати їх у практики наукових дисциплін і професій. «Анти-реліабілізм» Фуллера зумовлений провалом реліабілізму¹ (від англ. «reliable» – «надійний») у створенні інституції для оцінки надійності пізнання.

Аби показати відмінність «веритизму» від власної позиції, Фуллер визначає «справжню соціальну епістемологію» конститутивно-формулюючи. Як створити форуми для прийняття наукового дослідження і навчити порядку денному з огляду на явно упереджену обмежену природу учасників? *В сучасних суспільствах, університети відіграли важливу роль в оприлюдненні риторик у цьому сенсі* [3, с. xix]. Університет – нормативно бажаний соціальний інститут, який поєднує дві функції – дослідницьку діяльність та викладання [1, с. 692].

Потрібно виправдати сприяння автономному дослідженню з точки зору конкретних цілей, які йому служать. Одна така ціль, яку підтримує Фуллер, має чільне місце в риторичній державній підтримці науки: адекватне соціальне забезпечення всіх людей, особливо тих, чие дослідження не є егоцентричним саме по собі. Якщо науково-дослідницькі переваги програми менші за переваги тих, хто заплатив за неї, тоді це «епістемічно несправедливо», незалежно від здатності програми відповідати стандарту надійності та критеріям чинності. В цьому сенсі Фуллер представив концепт «епістемічної взаємозалежності» зазначених елементів.

Отже, можемо виділити два рівно можливі способи розуміння «знання-влади»: перший (аналітична соціальна епістемологія) – знання допомагає концентрувати владу, другий (Фуллер) – знання допомагає поширювати владу. З точки зору автора, в реальності знання наявне як позиційне благо, цінність якого безпосередньо пов'язана з обмеженням доступу до нього (інтелектуальне право власності чи академічні повноваження).

«Члени наукової спільноти завжди можуть вирішити, на основі якої теорії прийняти чи відхилити певне рішення. Науковці можуть становити відносно єдність, спільноту, яка шукає консенсус щодо факту чи об'єкту з різними рівнями ентузіазму, ресурсів і результатів. Але формально голосу ніколи не бути ратифікованою парадигмою». Фуллер описує цей стан за допомогою терміну «епістемічний самоплив» (epistemic drift). «У дифузійній галузі дослідження, де багато різних спільнот проводить різні теорії, незрозуміло, що може стати епістемічно успішним. Кожна теорія має свій

¹ Реліабілізм – натуралізована теорія обґрунтування, в якій критерієм обґрунтованості переконань є надійність процесів їх утворення. Е. Голдман один з найвідоміших авторів натуралізованої епістемології.

власний шлях пріоритизації свідчень і аргументів, який підходить до її власних сильних боків, зокрема». А. Елзінга, перший шведський соціальний епістемолог, вважає, що «епістемічний самоплив відсуває кордон знання для тих, хто швидше за все служить деяким соціально-бажаним цілям. Це основний момент потенційного спотворення завдання дослідження, що є результатом існування стану монополії на фінансування пошуку. Проте, правомірність «епістемічного самопливу» у тенденції надійності, як заміниці валідності в оцінці пізнавальних вимог» [3, с. xxi].

Іншими словами, в той час як науковці офіційно зацікавлені тим, чи їх теорії наближаються до цільових реальностей, все-таки їхній успіх – це кваліфікованість, а точніше закономірність, з якою вони можуть досягти більш вузької цілі.

Фуллер відрізняє свою стратегію від стратегії аналітичних філософів. Він прагне продовжити лінію міркувань (Лейбніц, Гегель, Маркс, Мангейм, Блур) про те, як ми отримуємо дещо за межами нашої спільної реальності в мислення кожного окремо. Вихід із спільної реальності в індивідуальне мислення автор взагалі вважає проблемою. Його агент пізнання наділений вибором між способами дослідження, замість слідування єдиному стандарту. Знавець, він же агент пізнання, зайнятий «пізнавальним менеджментом». В той самий час, коли норми керують однією спільнотою дослідників, а не між спільнотами, тобто те, що їх неможливо узагальнити веде до того, що соціальна епістемологія з логіки і метафізики переходить на політику й етику. Універсальне знання (істинне всюди і для кожного) має бути підвладним державному правлінню. Конститутивною є роль освіти в універсалізації пізнання.

Природа дослідження дає змогу говорити про нормативний і емпіричний виміри дослідження, а те як їх можна співвіднести про геометричну і діалектичну моделі їх взаємовідносин. Філософи звично обирають одну із моделей дослідження, що тягне за собою або ціннісну орієнтацію дослідника як нормативне підґрунтя для емпіричного, або конфліктність замість ієрархії, коли нормативне стає ціллю. Поза філософією відмінність між наукою (геометрична модель, на прикладі «парадигми Куна») і політикою (діалектична модель, на прикладі соціального руху (movement)). Наука і політики можуть приймати іншу форму.

На мета-рівні розрізнення двох вимірів дослідження Фуллер розрізняє два типи соціальної епістемології, власну як діалектичну, геометричну як Е. Голдмана. Діалектична соціальна епістемологія зосереджена на контексті виробництва знання і має вигляд практики, що розвиває і обґрунтовує концепти і принципи, замість накладення характерних концептів та принципів на конкретні випадки (геометрична).

Нормативна теорія (вона ж для Фуллера мета-теорія) має утилітарний аспект. Представники епістемічного режиму вказують на його успішний вплив, доки його не оціняють і поставлять під сумнів.

Пізнавальна політика видаляє перешкоди для вираження епістемічних інтересів, так і для результатів, котрі з них виходять. Прогрес в науці відбивається на мета-рівні підвищення прозорості і відкритості процесу прийняття рішення, а не на об'єктивному рівні наближення до трансцендентної мети дослідження.

Учасник системи пізнання не є предметом інтересу нормативної орієнтації Фуллера. Знання є засобом для

досягнення людських цілей, в тому числі епістемічних. Участь у пізнавальному процесі обмежена метарівнем дослідження, моделюванням і оцінкою режиму виробництва знання іншими агентами, контроль якості продуктів.

Фуллер зводить соціальну епістемологію до «пізнавальної політики» та «пізнавального менеджменту». Але не зводить консультантів (policy makers) та тих, хто оцінює (managers) виробництво знання до першо-порядкових виробників знання (workers).

«Епістемічна справедливість» – концепт, який повинен усунути факт того, що роль авторитету політики у пізнанні перебільшено, а роль обґрунтування знижено. Епістемічно справедливий режим можна розуміти як проект захисту форм знання від того, щоб стати машиною влади. Сектори суспільства привілеюють пізнавальні форми. Якщо цей процес не перерозподіляти регулярно, такі форми знання накопичуються. Автор рекомендує баланс влади-знання, причому не симптоматично, а довготривалою політикою руйнування владних впливів на знання і підняття стандарту надійності і критерію валідності. Знання допомагає концентрувати/поширювати владу, наразі присутній подвійний сенс взаємовідносин. Між цими двома рівнями має діяти епістемічна взаємозалежність.

Наука як самоорганізована система, чії відмінності вирішуються в її межах і зовнішньо застосовуються до всього суспільства. Конфлікт наукових парадигм (Кун) не більш політично розвинений як ворожнеча між династіями. Тобто конфлікт присутній як в науці, так і в суспільстві.

На відміну від аналітичної соціальної епістемології, соціальні інтереси не завжди необхідні для оцінки пізнання. Нові теорії покращують попередні незалежно від наших прагнень знати зміст теорії. Наукова спільнота переконується в істинності теорії, оскільки є явище, що її підтверджує. Оцінка продуктивності однієї теорії по відношенню до іншої автор описує поняттям «стандарт», який повинен сам себе змінити в ході переходу від однієї теорії до іншої (самоорганізований). Прагнення пізнати щось і є стандартом, а інтерес невід'ємний від природи пізнання. Важливо не те, що автор теорії, кого влаштовує більш давня теорія не цікавиться фактом, з тих самих причин, що й той, хто приймає нову теорію. Бо проблема в тому, що відсутнє прагнення до єдиної теорії щодо одного і того самого явища.

Таким чином, прагнення пізнавати (стандарт) і оцінювати не повинні мати ні завчасний, ні довільний характер. І важливе лише пояснення «чому» хтось прагне здобути знання, а вже здобуте знання слід підвести під певний тип, тобто оцінити. Прикладом накопичення і відсутності значення того, що є нашим інтересом є класичне визначення знання як «обґрунтованого істинного переконання».

Причини бажати пізнавати не явно присутні в поведінці науки. На певному рівні ми всі маємо однакові причини бажати займатися науковим дослідженням. Позитивістська апеляція до «об'єднаної науки» припускає об'єднану концепцію і реальності, і спільноти дослідників. Спостереження поточного епістемічного стану істинне в багатьох контекстах. Стандарти для адекватного знання спільні для більшості тих, хто його прагне, незалежно від особистих чи соціальних відмінностей. В сенсі того, що всі в однакових вихідних умовах. Проте, зближення на основі епістемічних стандартів не є результатом зближення

незалежних суджень. Члени чітко-визначеної спільноти можуть погоджуватися щодо прийняття теорії, на основі спільного навчання і бажання дотримуватися, незалежно від об'єкту дослідження.

Ймовірно можна, але помилково вважати, що при прийнятті певної теорії науковці становлять об'єднану, узгоджену спільноту. До устаткування теорії, науковець може займатися різними дослідницькими завданнями, з різними ентузіазмом, ресурсами та результатами. Але формально його ніколи не приймуть затвердженою парадигмою. Характерний «епістемічний самоплив» в науці (у значенні «невидимості наукової революції» Куна). Йдеться про складність визначити епістемічний успіх, де можлива множина теорій. Кожна теорія має власний шлях затвердження. Успішна науково-дослідна програма повинна бути більш спроможною у порівнянні із іншими теоріями, конкурентами. Саме по відношенню до її сильних сторін згодом будуть оцінені нові учасники з дослідження цієї проблеми. Найважливіший успіх в науці є мета-успіхом одночасно (йдеться про підтвердження теорії явищем реальності). На жаль, необхідна, але відсутня суспільна агенція по відстеженню успіху проектів споживачами знання.

Прийняття теорії підтвержене наявністю у навчальному процесі (наявність у підручниках), створює ілюзію того, що кожен особисто її прийняв, і у такий спосіб теорія стає частиною наукового знання. До того ж, сформоване наукове знання лежатиме в основі формування наступного покоління дослідників. Однодумці з наукових поглядів раціонально приймають перевірене дисциплінарною спільнотою, учасники якої пройшли спільне навчання (де мають місце підручники, із перекрученим розумінням історії).

Ефективність не повинна призводити до нехтування тим, як, чому і для кого вироблене знання. Провал перевірки роботи інших через брак ресурсів перетворився на трансцендентальне обґрунтування довіри, як кінцевого соціального зв'язку. Можливо, проблема не в завищеній цінності надійного знання, а в тому, що воно віддалене від центру процесів політики пізнання.

С. Фуллер, як нормативний соціальний епістемолог представив «соціальну епістемологію як натуралістичний підхід до нормативних питань організації процесу пізнання і результатів знання». «Не дескрипція (як діють соціологи), а створення рекомендацій по організації пошуку знання (це нормативний елемент, який робить соціальну епістемологію Фуллера філософською)» [1, с. 680–682].

Отже, якщо соціальна епістемологія натуралістичний підхід, то передбачається, що вона повинна використовувати наукові дані для вирішення філософських та епістемологічних проблем, а теоретико-пізнавальні проблеми повинні вийти на рівень міждисциплінарного дослідження пізнання. Якщо соціальна епістемологія нормативна, то ми отримуємо спосіб діяльності, у відповідності до певної норми, який гарантує нам знання. Йдеться про певний ідеал не у сенсі недосяжності, а в сенсі покращення пізнавальної ситуації. В загальному, підсумовуючи, можна сказати про слідування Стіва Фуллера вказаному напрямку. Науково-пізнавальна політика автора врегульована соціальним епістемологом, а точніше, його участю у оцінці процесу виробництва знання. Наука не повинна сприймати суспільно-владні відносини ні вороже, ні надмірно. Можна припустити,

що це стосується всіх учасників пізнавальної політики, з огляду на інституціональний і політичний контексти науки, що присутні у Фуллера.

Список використаних джерел

1. Социальная эпистемология: идеи, методы, программы / Под ред. И. Т. Касавина. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2010. – 712 с.
2. Фуллер С. Социальная эпистемология университета: Как сохранить целостность знания в так называемом обществе знания // Эпистемология & философия науки. – 2008. – Т. XV, №1. – С. 158–187.
3. Fuller S. Social Epistemology. 2nd. ed. Bloomington and Indianapolis, 2002. – 315 p.
4. Simon J. «Knowing Together: A Social Epistemology for Socio-Technical Epistemic Systems», Wien, April 2010. – 460 p.

References

1. Social'naja epistemologija: idei, metody, prognammy/ Pod red. I. T. Kasavina. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2010. – 712 с.
2. Fuller S. Social'naja epistemologija universiteta: Kak sohranit' celostnost' znanija v tak nazyvaemom obschestve znanija // Epistemologija & filosofija nauki. – 2008. – Т. XV, №1. – С. 158–187
3. Fuller S. Social Epistemology. 2nd. ed. Bloomington and Indianapolis, 2002. – 315 p.
4. Simon J. «Knowing Together: A Social Epistemology for Socio-Technical Epistemic Systems», Wien, April 2010. – 460 p.

Malishena Y. O., *postgraduate at the Theoretical and practical philosophy department, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), yuliawa.makonya@mail.ru*

«Science policy» as a characteristic of S. Fuller's social epistemology

The article deal with the general features of Steve Fuller' social epistemology (conceptual and methodological base) and their importance to the branch. Emphasis on the key concept – «science policy». Considering the amount of problems studied by social epistemology, special attention was paid to description concept of «social», according to normative naturalistic social epistemology of author.

Keywords: S. Fuller, social epistemology, knowledge production, science policy, science policy maker, sociality.

* * *

УДК 340.124:94(477)

Пастушенко А. О.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
українознавства і мовної підготовки іноземних
громадян, Харківський національний економічний
університет ім. Семена Кузнеця (Україна, Харків), andrii.
pastushenko@hneu.net

МІЖ ІДЕАЛІЗМОМ ТА ПОЗИТИВІЗМОМ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БУНТ Д. І. КАЧЕНОВСЬКОГО

Аналізується дослідницька методологія професора Харківського університету Д. І. Каченовського. Під час дослідження була зроблена спроба пояснити суперечливу поведінку Дмитра Івановича як автора і публічної особи. При цьому використовувалися порівняльно-історичний метод, контекстний синхронний аналіз, метод опису та психологічний аналіз.

Під час дослідження було з'ясовано, що в той час, як Д. І. Каченовський демонстративно відривався від позитивізму перед людьми, він свідомо або несвідомо дотримувався цієї методології у своїх дослідженнях. Скоріше за все, він сприймав позитивізм як форму матеріалізму. Дмитро Іванович шукав середній шлях між матеріалізмом та ідеалізмом, але ці пошуки не стали успішними. Позитивістська парадигма залишила помітний слід у дослідженнях Каченовського. З іншого боку, ідеалізм мав помітний вплив як активна життєва позиція дослідника. Таким чином Д. І. Каченовському вдалося гармонізувати дві опозиційні методології у своєму особистому світогляді.

Ключові слова: Європа, Новий час, Д. І. Каченовський, позитивізм, ідеалізм, матеріалізм, методологія.

Сьогодні Д. І. Каченовський (20.12.1827 – 2.01.1873 (21.12.1872)) сприймається як видатний український вчений, юрист, педагог [2, с. 24]. Цей фахівець, який працював у Харківському університеті, здобув визнання не тільки у Російській імперії, але й у західній Європі та США.

Окремі та уривчасті, підчас суперечливі, описи методології Д. І. Каченовського потребують узагальнення, пояснення та співставлення з тією теорією, яку сам Дмитро Іванович висловлював у своїх роботах. Таким чином, буде дана відповідь на питання про специфіку, природу та напрям його концептуальних засад.

Радянська та пострадянська історіографія про Д. І. Каченовського обмежується дуже стислими зауваженнями щодо його теоретичних поглядів. На думку Є. В. Грабаря, він «дотримувався практичного напрямку англійської школи. Німецьке сухе «Gelehrtheit» (повчання) він не переносив» [5, с. 325]. У сучасній юридичній енциклопедії зазначено, що він «дотримувався практичного напрямку англійської та нідерландської шкіл» [3, с. 68].

Щоб прояснити більше, варто з'ясувати, як ці погляди характеризували сучасники Дмитра Івановича, його учні, друзі та колеги у своїх спогадах.

Професор А. Стоянов (1873 р.) зазначає, що «заповітною мрією Д. І. було побудувати міжнародне право на розумних, позитивістських і міцних основах» [11, с. 3].

Професор А. Н. Фатєєв пише, що Д. І. Каченовський приєднався до руху з закличками вивчати факти, а не романтичні утопії. Для нього дороговказом було природознавство з його плановістю, а не хаос. Д. І. Каченовський вірив у сили науки, у те, що її істини потрапляють до народної свідомості та стають підсвідомою звичкою, віруванням, забобоном – корегують суспільний характер. Д. І. Каченовський мав «потяг до ідеалу» у сенсі пошуку світової істини [12, с. 50–53]. Отже, можна припустити, що А. Н. Фатєєв, як і А. Стоянов, убачав позитивізм, вчення яке абсолютизувало природничі закони у поясненні розвитку суспільства.

Вважається, що позитивізм був започаткований Огюстом Контом (1798–1857 рр.) як вчення про перевагу реального факту, досліду, практичності, науковості (сцієнтизму). Головним завданням науковця оголошувалися примат розуму, накопичення та критичний опис фактів, пошук загальних закономірностей через встановлення зв'язків між фактами. Висновкам відводилася другорядна роль як надто суб'єктивним, факти ж мали казати самі за себе. Позитивізм став дуже популярним і модним у другій половині XIX ст., заступивши ідеалізм – парадигму, засновану на чуттєвому сприйнятті, суб'єктивізмі, неповторності окремого перед цілим, приматі ідеї над матерією [4, с. 119–122, 157–160].

На думку професора В. А. Ястржембського, Д. І. Каченовський був переконаний у тому, що науковець може оперувати тільки явищами з реального життя, перевіряючи їх через реальний дослід. «Вже через це можна зробити висновок про схильність Каченовського до позитивного методу і хоч він сам себе називає ідеалістом (виділено мною – А. П.)... але віднести його до ідеальної школи, навряд чи буде доцільним (...) Ми повинні визнати його позитивістом», бо він будував міжнародне право «на основі позитивістського матеріалу, називає юриспруденцію наукою практичною та підкреслює вплив економічних інтересів на міжнародне життя» [14, с. 9–10]. Д. І. Каченовський не ідеаліст, бо засуджує безплідні утопії і моралізаторство.

Раптово В. А. Ястржембський висловлює думку про те, що Д. І. Каченовський «повстає проти крайнощів